

Zaman gazetesi

17/7/2012

Herkül Millas

Türkiye'nin başka ülkelerle ilişkileri son aylarda çok konuşuldu. Kimilerine göre bu politikalar çelişkili ve tutarsızdır, başkalarına göre duygusal ve fevri. Hesapsız ve riskli diyenler de var. Kimileri de hükümetin ve hele Başbakan'ın ve Dışişleri Bakanı'nın seçtiği yolu hem beğeniyor hem de yapılanlarla özdeşleşerek gurur duyuyor; bölgesel güç, yumuşak güç terimlerinin "güç" kısmına önem vererek yapılanlara arka çıkıyor.

Romantizm kavramı bu alanda yardımcı olabilir; yani yapılanları ve söylenenleri anlaşılır bir modele yerleştirmemizi sağlayabilir. Malum, bu yıl Jean Jacques Rousseau'nun (1712-1778) 300'üncü doğum yılı. Doğum günü olan 28 Haziran gününde pek çok ülkede yayınlar yapıldı, konuşmalar, etkinlikler, sergiler tertiplendi, büyük filozofun mirası hatırlatıldı ve yeniden yorumlandı. Rousseau (Ruso), romantik düşüncenin en güçlü temsilcilerindendir. Başka akımlara da damgasını vurmuştur: demokrasinin, sosyalizmin hatta faşizmin ve anarşizmin de babası sayılabilir. Son yüzyılların en çelişkili ve tartışılan düşünürlerindendir. Ama sanırım bugüne varan temel etkisi yaygınlaştırdığı romantik dünya görüşüdür. Felsefi açıdan bakıldığında romantizm, dünyaya, kendimize ve temel değerlerimize çok özel bir açıdan bakmak olarak anlaşılabilir.

Rousseau'nun isminin duyulması 1742 Paris'te başlar. Bir yazı yarışmasına katılır ve ünlü tezini yayınlar. Buna göre "eskiden" her şey iyi imiş, ama zamanla insanlık gerilemiş, hürken köle

olmuş, doğaya yakın yaşarken yaşamı tabii iken medeniyetin yaygınlaşması ile yapay bir durumun içine yuvarlanmış. Yani idealize edilen hayali bir geçmiş ve bu geçmişe özlemin felsefi açıklaması öne çıkıyor: geçmişte bir güzel dönem varmış! Osmanlı dönemi ile ilişkili benzer bir duygu dünyasının varlığını görüyoruz: Üstün, güzel, şanlı, "çocuklar gibi şen olduğumuz" ama artık geçmişte kalmış olan bir Osmanlı dönemi varmış. Bu ecdadı ve genel olarak eskiyi özlemek, geçmiştekileri beğenmek ve gerilerde kalmış olanları yeniden yaşamayı arzulamak da böyle romantik bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Eskilere özlemlili muhafazakârlık, ama "Osmanlı bakiyesi" komşulara duyulan ilgi de bu anlayışla açıklanabilir.

Ama Rousseau "farklı ve özel olma" durumunu da vurgulamıştır. Anılarında "en azından ben farklıydım" diye kendini övmesi buna işarettir. Ahmet Davutoğlu'nun Stratejik Derinlik kitabında "biz herhangi bir devlet değiliz" demesi de romantik bir öğedir. "Sömürgeciliğe karşı dünyada ilk ulusal bağımsızlık savaşını biz yaptık", "kadim insanlık birikimi bizdedir" gibi görüşleri de öyle. Ötekiler gibi olmayı (yani eşit sayılmayı) yakışık saymayan, farklı olmak ve dolayısıyla kendi hayatına anlam katmak isteği romantik bir anlayıştır. Romantizmin (örneğin, klasisizme ve realizme kıyasla) vurguladığı başka bir eksen de duygulardır. Fevri hareketler, heyecan, öfke, kin, aşk gibi duygular "doğal" olandır; hesap ve mantık küçümsenir. Dış politikada soğukkanlılık bugün -bilincimizde olmadan - herhalde aşağı görülmektedir. "One minute!" hareketi de tam romantik bir hareketti; eline hiç kılıç almamış şairin meydan okunduğunda düelloyu kabul etmesi gibi bir şey yani.

MANTIKSIZLIĞA ÖVGÜ!

Şan ve şeref her türlü mantıklı hesabın yerini alır. Edmond Rostand'ın Cyrano de Bergerac tiptemesini hatırlayalım: Elinde kılıcı ölürken hayatında hiç aşağılanmadığını en yüce erdem olarak sunar. Yeter ki adımızı, gururumuzu incitmeyelim ve varsın ölümcül yara alalım! Böyle bir şövalye anlayışı taşıyana hesaptan, maddi çıkardan ve uzun süredeki yarardan söz etmek, hakaret olarak algılanabilir. Böyle romantik bir ruh dünyasında "macera" da öne çıkar. Bilinmeyen ufuklar ve düşmanlar, karşı konulmaz meydan okumalardır. Tahrik edicidir, davet edicidir, "doğal olan insanın" yaşamına anlam veren durumlardır. Bunların üstüne gidilir çünkü gitmeyen mert sayılmaz. Bir durumu "maceradır" diye eleştirmek pek yararlı olmuyor, çünkü romantik kişilik sahibi kimseler bu eleştiriye, tam tersine, övgü, iltifat ve takdir olarak algılar.

Tabii romantik kişilerin dili de şiirseldir. Örneğin, derin tahliller beklediğimiz metinlerinde şu tür bir yorumla karşılaşmamız ancak romantik ruh haliyle açıklanabilir: "Nasıl yay çok gerildiğinde ok çok uzağa giderse, Osmanlılar da Anadolu'da uzun süre kaldıklarında Avrupa'nın içine gidebilmişler!" Bu dil, benzetmeler, semboller, çağrışımlar, heyecan veren imajlar, tarihî göndermelerle zengindir. Liriklidir. Ve tabii ki romantik konuşmalarda, hesaplı adım atanın dikkati yerine mert yiğidin efe duruşu vardır.

Rousseau söz konusuyken "efe" lafını etmek pek yakışık olmadı çünkü Rousseau'nun romantizmi Batı'da yeşermiş bir akımdır. Türkiye'de bunun doğu versiyonu vardır: yiğit, mert, aşık, delikanlı, kabadayı, koruyucu ağabey söylemi ve efe tutumu... Ama bu tipteme özünde Cyrano'dan pek farklı değildir. Artık savunulanların doğruluğunun kanıtlanması gerekmiyor, ahlaki duruş, kişiyi yönlendiren duygu (merhamet ve öç gibi) öncelik kazanıyor. Ne yaptığı değil hangi saik ile davrandığı önemlidir. Vicdanı rahat olan için yaptıklarının sonuçları ikincildir.

Temel olan kişiliğidir: nasıl bir insan olduğudur. Tabii kendisinin kendini nasıl gördüğünden söz ediyoruz. Değerlendirme kıstası ise romantik dünya algılamasında bulunur.

Nihayet romantizm ile milliyetçiliğin ilişkisine değinmek gerek. Her ikisi eş zamanlıdır, akrabadırlar. Bir ara bir Türk düşünürün "milliyetçilik aşktır" dediğini (yazdığını) hatırlıyorum. Bu da tam romantik bir yorumdur. Milletin "eşsiz" ve "biricik" sayılması, şan, şeref ve maceralarla özdeşleşmesi (bu alandaki tahribatın es geçilmesi) romantizmin sonucudur. Milliyetçilik de büyük projeler gibi maceralar kategorisine girer. Bu "büyük mefkûreler" kanlı savaşlar da olabilir, "ülkenin, geçmişine yaraşır bir yere sahip olması" da. Millet ve milli devlet tanımlanırken bunun J. G. Herder'in (1744-1803) anlayışının paralelinde olması da romantizmin ne denli yaygın ve bilinçlerde egemen olduğunu gösterir. "Gerektiğinde ağırlıklarını duyurmayan ülkeler yok olmaya mahkûmdur" gibi düşünceler Türk dış politikası metinlerinde rastlanır; bu söylemde de serüvenci ve heyecan verici Rousseau/Herder etkisi görülür.

En azından edebiyat alanında romantizmi realizmin izlemiş olması umut vericidir. Ama siyasette "realist ekolün" oldukça romantik olduğu da unutulmamalı.